

Nya bestämmelser när barn och unga misstänks för brott

Den 1 juli 2023 trädde lagändringar i rättegångsbalken, RB, lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL samt socialtjänstlagen (2001:453), SoL i kraft. Lagändringarna innebär i huvudsak följande:

- Fler utredningar enligt 31 § LUL ska få genomföras när barn under 15 år misstänks för brott.
- Ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare för barn ska kunna förordnas för målsäganden när den som misstänks ha begått brottet är under 15 år.
- En bevistalan ska få väckas i fler fall.
- Det ska bli möjligt att bevilja resning av eller undanröja en dom om bevistalan som har fått laga kraft.
- Fler drogtestar ska få genomföras mot barn under 15 år.
- Det ska bli möjligt för åklagare att genom strafföreläggande besluta om ungdomstjänst.

Nedan följer en kortfattad redogörelse för de lagändringar som har mest påverkan på socialnämndens verksamhet. En utförligare beskrivning av samtliga lagändringarna finns i Socialstyrelsens meddelandeblad [Nya bestämmelser när barn och unga misstänks för brott \(socialstyrelsen.se\)](https://socialstyrelsen.se/nyheter/2023/07/nya-bestammelser-nar-barn-och-unga-misstanks-for-brott)

Krav på socialtjänstens närvaro vid polisförhör skärps (7 och 34 § LUL)

7 § och 34 § i LUL har ändrats och kraven på socialnämndens närvaro på polisförhör har skärpts. Socialnämnden har enligt tidigare lagstiftning haft en skyldighet att närvara vid förhör med den som inte fyllt arton år och som är misstänkt för ett brott om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen. Lagändringen innebär att socialnämndens skyldighet att närvara vid sådana förhör skärps till att gälla om det inte finns särskilda skäl mot det och det kan ske utan men för utredningen.

Vad gäller socialnämndens skyldighet att närvara vid förhör utifrån en utredning enligt 31 § LUL har socialnämnden enligt tidigare lagstiftning haft en skyldighet att närvara vid förhör som har skett inom ramen för en utredning som inletts utifrån ett allmänt eller enskilt intresse om det inte möter något hinder. Socialnämndens har enligt tidigare lagstiftning haft skyldighet att närvara på polisförhör som sker inom ramen för en utredning enligt presumptionsregeln samt utifrån socialnämndens begäran om det inte funnits särskilda skäl för att inte närvara.

Genom lagändringen har socialnämndens skyldighet att närvara på förhör utifrån en utredning som skett på grund av presumption eller på socialnämndens begäran, skärpts och skyldigheten finns om det inte föreligger synnerliga skäl. Lagändringen innebär vidare att socialnämnden vad gäller förhör utifrån en utredning enligt 31 § LUL som har skett på grund av ett allmänt eller enskilt intresse, har en skyldighet att närvara om det inte finns särskilda skäl för detta.

Särskilda skäl att inte närvara enligt den nya lagstiftningen kan till exempel vara om en företrädare för socialtjänsten hastigt drabbats av sjukdom och någon ersättare inte kunnat ordnas. Det kan också vara att socialtjänsten sedan tidigare har omfattande kännedom om barnet, det påstådda brottet och omständigheterna kring detta, samtidigt som barnet inte bedöms vara i behov av stöd vid förhöret av en företrädare för socialtjänsten.

Synnerliga skäl att inte närvara enligt den nya lagstiftningen kan vara att det finns förhinder som inte kunnat förutses eller undvikas och då någon företrädare för socialtjänsten, trots stora ansträngningar, inte kan närvara. Lagändringen innebär att möjligheten till undantag från närvarokravet är starkt begränsad. Att socialnämnden har tidigare kännedom på sådant sätt som redogörs för i stycket ovan innebär som huvudregel inte sådana synnerliga skäl.

Socialnämndens yttranden (11 § LUL)

11 § i LUL har ändrats genom att det föreskrivs att yttrandet ska innehålla ytterligare omständigheter. Av 11 § i LUL framgår bland annat att, när det gäller personer under 18 år som misstänks för brott, ska åklagaren som huvudregel inhämta ett yttrande från socialnämnden innan beslut i åtalsfrågan fattas. Av paragrafen framgår även vad ett sådant yttrande från socialnämnden ska innehålla. Lagändringen innebär att yttrande från socialnämnden också ska innehålla en redovisning av i vilken utsträckning som en tidigare utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård har fullgjorts av den unge. Socialnämnden är inte skyldig att i denna del inhämta uppgifter om fullgörandet från socialnämnden i en annan kommun som tidigare har haft ansvar för den unge enligt socialtjänstlagen.

Utökad möjlighet att inleda en utredning avseende brott som begåtts av någon som är yngre än 15 år (31 § LUL)

31 § i LUL har ändrats genom att möjligheten att utreda ett brott som är begånget av någon som är yngre än 15 år utvidgas. Enligt tidigare lagstiftning fanns en sådan möjlighet bland annat om det var av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse. Genom lagändringen har kraven sänkts och denna möjlighet utökas istället till att det finns möjlighet att inleda utredning om det är påkallat med hänsyn till allmänna eller enskilda intressen. Att det är påkallat innebär dock fortfarande att det är fråga om brottslighet av visst allvar. Lagändringen innebär också att det, vad gäller allmänna och enskilda intressen, finns ett större fokus på att det ska göras en helhetsbedömning.

Utökad möjlighet för bevistalan (38 § LUL)

38 § i LUL har ändrats genom att möjligheten till bevistalan har utökats. Åklagare har enligt tidigare lagstiftning, efter begäran från socialnämnden, Socialstyrelsen eller vårdnadshavarna för den unge, haft möjlighet att begära prövning hos domstol för huruvida någon som är under femton år har begått brott. Det har även funnits krav på att detta krävts ur allmän synpunkt.

Enligt den nya lagstiftningen finns det en presumtion för att en åklagare ska väcka en bevistalan om det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fem år för brottet eller om det är fråga om ett straffbelagt försökt, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott. För att presumtionen ska föreligga krävs det att en utredning enligt 31 § LUL har genomförts. Det krävs även att åklagaren bedömer att det skulle ha funnits tillräckliga skäl för åtal om brottet hade begåtts efter att den unge fyllt 15 år. Det krävs enligt den nya lagstiftningen således att åklagaren på objektiva grunder kan förvänta sig en fällande dom.

Om det finns synnerliga skäl får bevistalan enligt den nya lagstiftningen väckas även om det är föreskrivet lindrigare straff än fem år. Att det ska föreligga synnerliga skäl innebär att bestämmelsen bör tillämpas restriktivt. Synnerliga skäl enligt den nya lagstiftningen kan finnas om det är frågan om flera allvarliga brott, utan att de omfattas av presumtionsregel, men som sammantaget har ett mycket högt straffvärde. Det kan också handla om försvårande omständigheter eller att brottet har begåtts som ett led i brottslighet som utövats i organiserad form.

Bevistalan enligt den nya lagstiftningen får inte väckas om det finns särskilda omständigheter som talar mot det. Det är en helhetsbedömning som ska göras. Särskilda omständigheter kan till exempel vara att det inte är förenlig med barnets bästa, att barnet har intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, att barnet är mycket ungt eller att mycket lång tid har förflutit sedan brottet begicks.

Lagändringen innebär att åklagaren har initiativrätt. Socialnämnden och Inspektionen för Vård och omsorg har dock enligt, 38 § LUL rätt att göra en framställan om detta till åklagaren. Vårdnadshavare kommer utifrån den nya lagstiftningen inte ha rätt att göra en sådan framställan.

Drogtester beslutade av åklagare

Enligt tidigare lagstiftning har åklagare haft möjlighet att genomföra ett drogtest om någon före femton års ålder skäligen misstänkts för att olovligen brukat narkotika under förutsättning att det kunnat antas vara nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge.

Lagändringen innebär att drogtest får genomföras om det kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Nödvändighetskravet har således tagits bort. Det krävs dock fortsatt en skälig misstanken om olovligt bruk av narkotika. Inför åklagares beslutet ska det göras en samlad bedömning av barnets och vårdnadshavarens uppgifter samt övriga omständigheter i ärendet.

Strafföreläggande om ungdomstjänst (48 kap. 2 och 4 §§ Rättegångsbalken)

Genom lagändringen ändras lagstiftningen så att strafföreläggande även kan avse ungdomstjänst. De krav som finns för att domstolen ska kunna döma till ungdomstjänst ska även gälla för att ett strafföreläggande ska kunna föreläggas genom ett strafföreläggande. Innan ett sådant föreläggande ska åklagaren inhämta ett yttrande från socialnämnden enligt 11 § LUL. Även 12 kap. 8 § SoL ändras så att det framgår att socialnämnden har en skyldighet att underrätta åklagaren om det kan antas finnas förutsättningar för åklagare att ge den unge en varning eller för rätten att undanröja påföljden.

Referenser

Informationen är hämtad från:

- Prop. 2022/23:78 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*
- Socialstyrelsens meddelandeblad 2/2023 *Nya bestämmelser när barn och unga misstänks för brott*

Igors Timofejevs
Förvaltningsjurist